

Bērnu līdzdalības novērtējums. Latvijas nacionālais ziņojums

**DISKUSIJA „Bērnu līdzdalības
novērtējums Latvijā – tiesiskais
regulējums un prakse bērnam
būtiskajās dzīves jomās”**

Tiesībsarga birojs, 2017.gada 12.decembris

Šodienas mērķi:

- 1. Iepazīties & komentēt** ziņojuma secinājumus un ieteikumus
- 2. Izvērtēt** Latvijas progresu katrā no indikatoriem
- 3. Diskutēt par uzlabojumiem**, kas veicami un tālāko bērnu līdzdalības novērtējuma rīka izmantošanu Latvijā

Bērnu līdzdalība

ANO bērnu tiesību Konvencijas 12.pants:

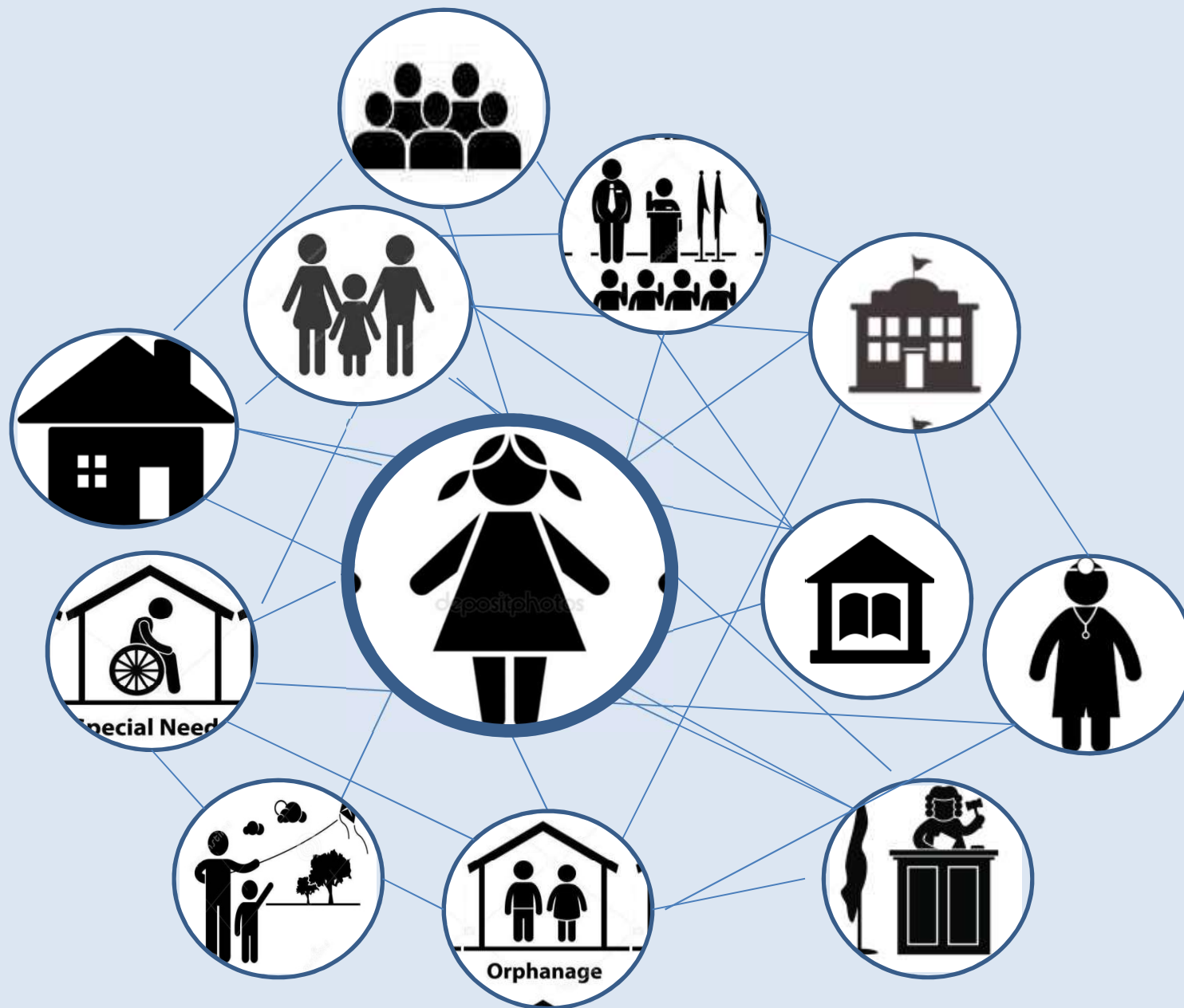
1. Dalībvalstis apņemas nodrošināt, lai **IKVIENAM** bērnam, **kas ir spējīgs formulēt savu viedokli**, būtu tiesības brīvi to paust visos jautājumos, kas viņu skar, turklāt bērna viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei.

Konvencijas 12.panta panta izvērstāks skaidrojums:

- ANO bērnu tiesību komitejas **vispārējos komentāros Nr. 12 (2009)**
- Eiropas Padomes ministru komitejas rekomendācijās **Nr. CM/Rec(2012)2:**

... bērna tiesības tikt uzklautam un tikt uztvertam nopietni ir būtiskas katra bērna un jaunieša cieņai un veselīgai attīstībai...

*... bērnu un jauniešu spējas un tas ieguldījums, **ko viņi var dot, ir unikāls resurss** cilvēktiesību, demokrātijas un sociālā taisnīguma stiprināšanai sabiedrībā.*

Līdzdalības kāpnēs

Rodžers Hārts (Rodger Hart), amerikāņu sociologs

AUGSTS LĪDZDALĪBAS LĪMENIS

- 8 Bērni un pieaugušie kopīgi lemj
- 7 Bērni lemj un vada
- 6 Pieaugušo iniciatīva, kopīga lēmumu pieņemšana
- 5 Konsultēšanās un informācijas apmaiņa
- 4 Bērņus norīko, bet arī informē
- 3 Bērni kā FORMALITĀTE
- 2 Bērni kā DEKORĀCIJA
- 1 Manipulācija

ZEMS LĪDZDALĪBAS LĪMENIS

*Universāls modelis, kā **solī pa solim palielināt bērniem atbildību***

Īsumā par projektu

NOSAUKUMS: «Eiropas Padomes (EP) Bērnu līdzdalības novērtēšanas rīka ieviešana»

ĪSTENOTĀJS: Biedrība „Latvijas bērnu labklājības tīkls” sadarbībā ar Eiropas Padomi un Labklājības ministriju

IEVIEŠANAS LAIKS: no 2017. gada aprīļa līdz decembrim

NOVĒRTĒJUMA MĒRĶI:

- paaugstināt informētību un izpratni par bērnu tiesībām uz līdzdalību
- veikt pašreizējās situācijas novērtējumu
- izcelt labo praksi un dalīties tajā
- palīdzēt identificēt pasākumus, kas nepieciešami, lai uzlabotu situāciju

METODOLOĢIJA: EP bērnu līdzdalības izvērtēšanas rīka metodoloģija balstās uz 10 indikatoriem, kurus var nosacīti iedalīt 3 tematiskos blokos:

- līdzdalības tiesību aizsardzība
- izpratnes veicināšana par līdzdalības tiesībām, procesiem un mehānismiem
- telpas veidošana bērnu līdzdalībai

Īsumā par projektu

PROJEKTA NORISE:

A. Dokumentu analīze : normatīvo aktu, politikas plānošanas dokumentu un pētījumu analīze

B. Daļēji strukturētas padziļinātās intervijas: 19 intervijas, iesaistot 36 dažādu jomu ekspertus kā no nevalstiskā sektora, tā arī valsts un pašvaldību institūcijām

C. Fokusgrupu diskusijas (13) – no tām 12 FKD ar kopumā 162 bērniem un jauniešiem vecumā no 12 – 18 gadiem tika īstenotas ar dažādu grupu bērniem un jauniešiem

D. Informācijas pieprasījumi un telefonintervijas ar dažādu iestāžu pārstāvjiem
27 vēstules valsts un pašvaldību iestādēm; informācijas pieprasījumi un telefonintervijas ar 6 Latvijas pašvaldību pārstāvjiem un 8 profesionālās vai augstākās izglītības iestādēm

E. Plašsaziņas līdzekļu un internetā pieejamās informācijas analīze.

10 INDIKATORI bērnu līdzdalības novērtēšanai

Indikators 10:
Bērnu līdzdalība ANO Bērnu tiesību konvencijas uzraudzībā

Indikators 9:
Pašvaldību pakalpojumu sniedzēji nodrošina bērniem draudzīgus atsauksmju mehānismus.

Indikators 8:
Bērni, t.sk. ar bērnu organizāciju starpniecību, tiek pārstāvēti dažādos forumos skolās, vietējās, reģionālās un nacionālās pārvaldības līmeņos.

Indikators 7:
Bērniem tiek sniegta informācija par viņu līdzdalības tiesībām.

Indikators 6:
Speciālistu, kuri strādā ar bērniem, apmācības programmās ir iekļauta apmācība par bērnu līdzdalību

Indikators 1: Likumi

Indikators 2:
Politika, stratēģijas

Indikators 3: Bērnu ombuds

Indikators 4: Bērnam droši līdzdalības mehānismi tiesības tiesu un administratīvajos procesos.

Indikators 5: Bērniem draudzīgas sūdzību iesniegšanas procedūra

Bērnu tiesību aizsardzības likums (BTAL) aizsargā bērnu kā fiziski un intelektuāli nenobriedušu personu un detalizēti atrunā bērna tiesības uz līdzdalību un nosaka, ka bērnam ir tiesības brīvi izteikt savas domas, šajā nolūkā saņemt un sniegt jebkāda veida informāciju, tiesības tikt uzklausītam, tiesības uz apziņas un ticības brīvību, uz biedrošanās brīvību, kā arī tiesības piedalīties pašpārvaldē izglītības, kultūras un sporta jomā. Jebkurās citās jomās, kas skar bērna intereses, bērna viedoklim veltāma pienācīga vērība atbilstoši viņa vecumam un briedumam. Likums nosaka vecāku un citu fizisko un juridisko personu, kā arī valsts un pašvaldību tiesības, pienākumus un atbildību par bērna tiesību nodrošināšanu

Izglītība	Izglītības likums - atrunā skolēnu dalību skolas padomē un iespēja veidot izglītības iestāžu pašpārvaldi (nav obligāta) Normatīvie dokumenti atbalsta bērnu ar īpašām vajadzībām integrēšanu vispārējās izglītības iestādēs
Pilsoniskā līdzdalība	Jaunatnes likums definē bērnu un jauniešu no 13 gadiem tiesības uz pilsonisko līdzdalību
Veselības aprūpe	Veselības aprūpes jomā Pacientu tiesību likums nosaka bērna līdzdalības tiesības sākot no 14 gadiem
Bērna aizbildnība, aizgādība, adopcija	Civillikums un Bāriņtiesu likums paredz, ka, pieņemot lēmumus par bērna aizgādību vai adopciju, ir jānoskaidro bērna viedoklis (bērna, kas vecāks par 12 gadiem adopcijai nepieciešama bērna piekrišana)
Sociālie pakalpojumi	Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 6. pants nosaka klienta tiesības, neizceļot bērnus
Kriminālprocesa un administratīvā procesa ietvaros	Bērna līdzdalība administratīvo pārkāpumu un kriminālprocesa ietvaros noteikta BTAL, kā arī ir speciāls regulējums kriminālprocesa likumā (no 14 gadiem, no 11gadiem Likumā Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļiem)
Imigrācija un patvēruma meklētāji	Likums nosaka, ka nepilngadīgam patvēruma meklētājam piemēro bērna tiesību aizsardzības principus

SECINĀJUMI:

- **BTAL paredz bērna līdzdalību** (īpaši 13. panta pirmā daļa) **un ir attiecināms uz visām jomām un situācijām**, t. sk. arī ģimeni
- pastāv **vienotas pieejas trūkums** bērnu tiesību normatīvajā regulējumā
- **atšķirīgs regulējums** attiecībā uz bērna viedokļa uzklaušanas un līdzdalības vecumiem dažādās jomās;
- **nav noteikti specifiska aizsardzība** viedokļa noskaidrošanai un līdzdalības nodrošināšanai īpaši aizsargājamām bērnu grupām, piem. bērniem ar funkcionāliem traucējumiem
- **prakse atšķiras no likumos rakstītā** (īpaši lēmumu pieņemšanā par bērnu aprūpi, aizgādību, adopciju, arī par bērnu ievietošanu sociālās rehabilitācijas vai ārstniecības iestādēs)

IETEIKUMI:

- **Pilnveidot BTAL 13. panta 1 daļu**, pārņemot ANO Konvencijas 12. pantā un vispārējos komentāros teikto, lai nostiprinātu vienotu izpratni par bērnu līdzdalību visās jomās un nozarēs
- **stiprināt esošo bāriņtiesu institūtu vai veidot ģimeņu tiesas** (neatkarība, pieņemt bērna interesēs balstītus lēmumus; visu ar ģimenes lietām saistīto procesu apvienošana)
- **diferencēt izglītības saturu bērniem ar funkcionāliem traucējumiem;**
- **veikt regulāru bērnu tiesību situācijas monitoringu**, iesaistot pašus bērnus, t.sk. no sociāli mazaizsargātām grupām un pilsonisko sabiedrību, paredzēt tam līdzekļus no valsts budžeta
- **papildināt Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu** ar bērna līdzdalības tiesībām un principiem, pārņemt EP Ministru komitejas ieteikumus CM/Rec(2011)12 par bērnu tiesībām un bērniem un ģimenēm piemērotiem sociālajiem pakalpojumiem

Latvijas progresa vērtējums, izmantojot EP izstrādātos novērtējuma kritērijus: 2

(Bērna tiesību tikt uzklautam tiesisks regulējums vismaz četros norādītajos gadījumos)

INDIKATORS 2: Politika, stratēģijas

*Indikators analizē, vai bērnu līdzdalība ir iekļauta valdības stratēģijā, kas paredz ANO Konvencijas un EP instrumentu īstenošanu, uzraudzību un izvērtēšanu. Kā norādīts metodikas aprakstā, šādai stratēģijai **būtu jāietver skaidri mērķi, progresa indikatori, kā arī paredzēts stratēģijas ieviešanai nepieciešamais budžets.***

- **Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam** paredz bērnu tiesību, t.sk. līdzdalības nodrošināšanu vairākos veidos: gan bērnu informēšanu un izglītošanu, gan psihologa konsultācijas bērniem e-vidē tiešsaistē, gan bērnu un pusaudžu uzticības tālruņa nodrošināšanu
- **Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam:** Vairāk uzsvēta jauniešu līdzdalība, akcentējot pilsonisko un sabiedrisko līdzdalību, nevis bērnu viedokļa apzināšanu ANO BTK 12. panta izpratnē. Ir būtiski, ka līdzdalība ir definēta kā vērtīga prasme, kas cieši sasaistās arī ar jauniešu sociālo iekļaušanu un konkurētspēju darba tirgū. Tomēr būtu vēlams, lai bērnu un jauniešu līdzdalība tiktu minēta arī kā priekšnosacījums pilnvērtīga mācību procesa nodrošināšanai
- **Jaunatnes politikas īstenošanas plāns 2016.-2020. gadam** īpaši uzsver jauniešu līdzdalība un tās veicināšanas nozīmi. Saskaņā ar Jaunatnes likumu jauniešs Latvijā ir persona vecumā no 13 līdz 25 gadiem, līdz ar to Jaunatnes politikas īstenošanas plāns attiecas tikai uz šī vecuma personām. Bērnu, kas jaunāki par 13 gadiem, tiesības un līdzdalība tiešā veidā šajā dokumentā netiek apskatīta.

SECINĀJUMI:

- Bērnu vai jauniešu **līdzdalība** ANO Konvencijas izpratnē **tiek minēta tikai jaunatnes un izglītības jomas politikas plānošanas dokumentos**
- dažādās nozarēs un jomās **tiek lietoti atšķirīgi termini un apzīmējumi** tām aktivitātēm, ko var uzskatīt par līdzdalības formām
- **bērni un jaunieši politikas plānošanā nav tikuši iesaistīti** (izņemot jaunatnes politikas jomu)

ANO Bērnu tiesību komiteja savos noslēguma apsvērumos 2016. gadā Latvijai ieteica izstrādāt sistēmu, lai izvērtētu, kā bērnu viedoklis tiek ņemts vērā, plānojot, ieviešot, uzraugot un izvērtējot politikas, kas saistītas ar bērnu tiesībām

IETEIKUMI:

- **Izveidot vienotu starpnozaru bērnu tiesību stratēģiju**, kas balstās uz ANO Komitejas, EP Ministru komitejas un citu starptautisko institūciju ieteikumiem Latvijai un definē valsts prioritātes, pieeju un mērķus bērnu tiesību aizsardzības jomā, ieskaitot tiesības uz līdzdalību
- noteikt **kā saistošu bērnu iesaisti nozaru politikas dokumentu plānošanas procesā**, lai nepastarpināti izzinātu bērnu un jauniešu vajadzības un veicinātu bērnu un jauniešu līdzdalības iemaņas un interesi par pilsonisko līdzdalību

Latvijas progresa vērtējums, izmantojot EP izstrādātos novērtējuma kritērijus: 0
(0 = Nav nekādas bērnu tiesību stratēģijas)

INDIKATORS 3: Bērnu ombuds

Indikatora vērtē, vai pastāv bērnu ombuds, kuru pasargā likums un kuram ir specifisks mandāts, kā arī nepieciešamie resursi (birojs, personāls, budžets), lai īstenotu kampaņas un risinātu problēmas bērnu vārdā. Tāpat tiek vērtēts, vai bērnu ombuds ir neatkarīgs un spēj reaģēt uz bērnu tiesību jomā identificētajām problēmām.

SECINĀJUMI:

- Latvijā **bērnu tiesības pārstāv Tiesībsargs**, kura darbību un neitralitāti garantē likums un kurš ir pilntiesīgs Eiropas Bērnu Ombudu tīkla (ENOC) biedrs
- **Ļoti maz bērnu zina par Tiesībsarga institūciju** un tā funkcijām, kā arī par iespējām bērniem griezties pie Tiesībsarga ar jautājumiem vai sūdzībām un saņemt atbalstu
- **Tiesībsarga bērnu tiesību nodaļas resursi nav pietiekami**, lai īstenotu regulāras, apjomīgas bērnu informēšanas un izglītošanas kampaņas un risinātu bērnu tiesību jomā identificētajās problēmas pietiekamā apjomā un kvalitātē

IETEIKUMI:

- Nepieciešamas aktivitātes Tiesībsarga institūcijas **kapacitātes un atpazīstamības stiprināšanai bērnu vidū**
- izveidot Tiesībsarga mājas lapā **atsevišķu sadaļu bērniem**, kurā būtu vienkāršā valodā aprakstīts, kādos jautājumos un kādā veidā bērni var sazināties ar Tiesībsargu
- **Jānodrošina informācija bērniem latviešu, krievu valodās kā arī bērniem ar īpašām saziņas vajadzībām** (Braila rakstā, audio formātā)

Latvijas progresa vērtējums, izmantojot EP izstrādātos novērtējuma kritērijus: 3

(Bērnu ombuds vai komisariāts pastāv un pilnībā atbilst Parīzes principiem)

INDIKATORS 4: Bērnam droši līdzdalības mehānismi tiesības tiesu un administratīvajos procesos.

Indikatora vērtē, vai bērni, kuri nonāk saskarē ar tieslietu sistēmu kriminālprocesa, administratīvā procesa un civilprocesa ietvaros (īpaši tiesvedībā par bērna aprūpes un aizgādības tiesībām), tiek informēti par savām tiesībām, t. sk. saņem viņus ietekmējošu lēmumu skaidrojumu; tiek nodrošināta brīva piekļuve advokātam; tiek uzklausi un uztverti nopietni.

SECINĀJUMI:

- **Bērnu tiesības uz līdzdalību tieslietu sistēmā visprecīzāk ir noteiktas kriminālprocesa ietvaros**, definējot gan bērna kā cietušā, gan aizdomās turētā vai apsūdzētā tiesības dažādos kriminālprocesa posmos.
- **Administratīvajā, tāpat kā civilprocesā bērna pārstāvību nodrošina likumiskais pārstāvis**, tādēļ netiek garantētas īpašas tiesības un mehānismi bērna informēšanai, viedokļa uzklausišanai vai juridiskās palīdzības nodrošināšanai
- **Praksē pastāv problēmas ar bērna viedokļa noskaidrošanu lēmumos par bērna aizgādību vai aprūpi**
- **Valsts juridiskā palīdzība tiek piešķirta nodarījuma veicējam kriminālprocesa ietvaros, savukārt cietušajam atkarībā no nodarījuma veida un personas materiālā stāvokļa**
- **Pusaudži ieslodzījuma iestādē un probācijas programmā kopumā izteicās pozitīvi par saskari ar tieslietu sistēmu**, sakot, ka informācija visa procesa laikā bijusi saprotama un pietiekama, tomēr jānorāda, ka bērni uztver sišanu vai citādu pazemošanu aizturēšanas brīdī kā «normālu praksi».

«Sit jau pa kājām, ribām, tur, kur neredz». Pusaudži probācijas programmā

INDIKATORS 4: Bērnam droši līdzdalības mehānismi tiesības tiesu un administratīvajos procesos.

SECINĀJUMI (turpinājums):

- **Kriminālprocesa likums (KPL) nedod nepilngadīgajam iespēju izvēlēties pārstāvi**, bet nosaka izmeklētāja pienākumu pārstāvja uzaicināšanas procesā obligāti ievērot secību, kādā personas minētas likumā
- **Pozitīva prakse nepilngadīgo cietušo viedokļa uzklaušīšanai** (saudzējošā cietušā nopratināšana dzimumnoziegumu gadījumos pilotprojektā „Bērna māja”)
- **Valsts policija praksē ir konstatējusi, ka psihologiem trūkst vajadzīgās pieredzes un zināšanu par nepilngadīgo nopratināšanu**, lai īstenotu KPL 152. un 153. pantā paredzēto specifisko nepilngadīgo nopratināšanu
- **Praksē bērni bieži netiek informēti pirms pratināšanas par pratināšanas procesu un iesaistītajiem. Nav arī normatīvā regulējuma, kas noteiktu, kurš ir atbildīgs par bērna sagatavošanu pirms pratināšanas un informēšanu par pratināšanas procesu**
- **Pastāv pārāk brīvā interpretācija par to, kuriem bērniem piemērojama saudzējoša nopratināšana**

IETEIKUMI:

- **Izstrādāt praktisko metodisko materiālu bāriņtiesām par bērna viedokļa noskaidrošanas**, lai īstenotu bērnu viedokļa noskaidrošanu pēc vienotas pieejas un ar praksē aprobētām metodēm
- **Risināt sevišķā aizbildņa iecelšanas problemātiku civilprocesā** (CL 267. pants), kad starp bērnu un aizbildni pastāv interešu konflikts
- **Nodrošināt visiem nepilngadīgajiem valsts juridisko palīdzību, neizvirzot kritērijus**
- **Noteikt KPL, ka personai, kura veic bērnu nopratināšanu, ir nepieciešama juridiskā psihologa kvalifikācija**

Latvijas progresa vērtējums, izmantojot EP izstrādātos novērtējuma kritērijus: 2

(2 = Pastāv noteikumi un procedūras, kas nodrošina piekļuvi informācijai par tiesībām, brīvu pieeju advokātam un tiesības tikt uzklaušītam tiesvedības gaitā, un šie noteikumi un procedūras tiek īstenoti vismaz divos no minētajiem tiesu vai administratīvajiem kontekstiem)

INDIKATORS 5: Bērniem draudzīgas sūdzību iesniegšanas procedūra

Indikators vērtē normatīvus un praksi, kā tiek nodrošinātas specifiskas, bērniem draudzīgas sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas procedūras bērna dzīvei un attīstībai būtiskās jomās – izglītībā, sociālajā aprūpē un aizsardzībā, veselības aprūpē un tieslietu sistēmā. Tiek vērtēts, vai tās ir bērniem draudzīgas un pieejamas, vai bērni saņem informāciju un palīdzību, kas ļauj tiem iesniegt sūdzību; vai pastāv efektīvi iesniegšanas un atbildes mehānismi un vai tiek īstenotas pārmaiņas, atbildot uz pamatotām sūdzībām; vai atbildes uz sūdzībām tiek dotas tieši bērniem pamatotā laika periodā un tās ir piemērotas šo bērnu vecumam un izpratnes līmenim

Tiesībsarga birojā 2016.g.saņemti 1022 iesniegumi par bērna tiesību jautājumiem, no tiem 5 no bērniem. 2017. gadā līdz septembrim rakstisku sūdzību par tiesību pārkāpumu bija iesniedzis tikai viens bērns.

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijā 2016. gadā saņemti un izskatīti 669 iesniegumi par iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem. Izvērtējot sūdzības, tika veiktas 223 bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes, rezultātā konstatēti 68 bērnu tiesību pārkāpumu gadījumi izglītības un aprūpes iestādēs. Iesniegumi netiek šķiroti pēc iesniedzēja vecuma.

Bērnu un pusaudžu uzticības tālrunis 116111 - VBTAI pakalpojums

Bērniem draudzīga sūdzību mehānisma izveide kopš 2017. gada, papildinot BTAL: "Bērnā pašam un citām personām ir tiesības vērsties pēc palīdzības bērna tiesību aizsardzības institūcijās un citās valsts un pašvaldību institūcijās, un šīs institūcijas ikvienā gadījumā veic likumā paredzētās darbības pārkāpuma, ja tāds tiek konstatēts, novēršanai, kā arī atbalsta un palīdzības sniegšanai bērnam...»

BĒRNU PIEREDZE

- Ļoti daudzi bērni atzīmēja, ka **«sūdzēties ir slikti»**
- **bērniem nav ticības, ka sūdzība kaut ko uzlabos vai risinās problēmu**, drīzāk pretēji – bērni baidās par attieksmes pasliktināšanos un negatīvām sekām no pieaugušo puses, par kuriem viņi sūdzas
- **skolās bērni nav informēti par sūdzību procesu**
- Bērni, kas bija veikuši kādu likumpārkāpumu, kā arī atradās internātskolā intervijās atklāj, ka pārsvarā **neuzticas pieaugušajiem un neredz tos kā savas atbalsta personas**
  - *Bērni ārpusģimenes aprūpes institūcijā bieži sūdzas sociālajam darbiniekam, bet sūdzības netiek ņemtas vērā. Bērni nebija informēti par to, ka pastāv iespēja iesniegt sūdzību ārpus iestādes. Bērniem nav skaidra priekšstata par bāriņtiesu funkciju un lomu viņu dzīvē.*
  - *Pusaudži ieslodzījumā labi pārzina sūdzību iesniegšanas kārtību iestādē, bet sūdzības ļoti reti tiek ņemtas vērā. Daži atzīmēja, ka sūtījuši sūdzību arī ieslodzījumu vietu pārvaldei un Tieslietu ministrijai, Tiesībsargam, Prezidentam, bet pieņem, ka viņu sūdzības iestāde nenosūtīs tālāk. Bez tam jaunieši netic, ka sūdzību iesniegšana kaut ko mainīs, jo viņi ir “noziedznieki un tādas sabiedrībai nevajag”*

«Viņi nerunā bērniem saprotamā veidā, līdz galam neizstāsta, kā arī dažreiz rupji runā ar bērniem (bērni bērnunamā par pašvaldību sociālajiem darbiniekiem, pašvaldību policiju un bāriņtiesu darbiniekiem)

«Sit jau pa kājām, ribām, tur, kur neredz». Pusaudži probācijas programmā

«Šeit ārsts jau ārstē visus tikai ar sāli» (Pusaudži ieslodzījumā par ārstēšanu)

«Kāda jēga teikt pieaugušajiem? Pats risinu savas problēmas» (vairāki pusaudži probācijā)

«Kāda jēga sūdzēties, tāpat nekas nemainīsies? Ja sūdzēsies, kļūs tikai sliktāk» (Bērni vairākās skolās)

SECINĀJUMI :

- **Informācijas pieejamība un sūdzību mehānismi kopumā nav bērnam draudzīgi**
- **Par problēmām izglītības procesā bērni var sūdzēties IKVD**, tomēr no aptaujātajiem skolēniem to neviens nezināja
- **Bērniem nav ticības, ka sūdzība kaut ko uzlabos vai risinās problēmu**, drīzāk pretēji – bērni baidās par attieksmes pasliktināšanos un negatīvām sekām no pieaugušo puses, par kuriem viņi sūdzas
- **Pozitīvi** - BTAL papildinājums ar pienākumu visām iestādēm izveidot sūdzību mehānismu bērniem
- **Trūkst aizsargmehānisma, kas pasargātu bērnu no iespējamām negatīvām sekām**, spiediena un nodrošinātu objektīvu sūdzības izskatīšanu

IETEIKUMI:

- **Izveidot un izplatīt informatīvu materiālu kopumu** bērniem (bukletu, plakātu u.c. formātā), lai pārskatāmā un saprotamā sniegtu informāciju par bērnu tiesību aizsardzības institūcijām, kur bērni var griezties pēc palīdzības vai konsultācijas
- **Regulāri veikt bērnu apmierinātības/labsajūtas aptaujas iestādēs, kurās ilgstoši uzturas bērni**
- Ieviest praksi, ka uz bērnu rakstiskām sūdzībām vai iesniegumiem tiek atbildēts rakstiskā formā, kā arī reģistrēt saņemtās bērnu sūdzības, lai nodrošinātu korektu sūdzību izskatīšanas procesu. Nodrošināt iespējas bērniem iesniegt arī anonīmu sūdzību.
- **Izstrādāt bērnu tiesību aizsardzības protokolu** sociālās aprūpes, rehabilitācijas un līdzīgu pakalpojumu sniedzēju iestādēm, kas strādā ar bērniem, jo īpaši tām, kurās bērni ilgstoši uzturas.
- **Veikt regulāru bērnu līdzdalības tiesību īstenošanas monitoringu** iestādēs, kurās ilgstoši uzturas bērni

Latvijas progresa vērtējums, izmantojot EP izstrādātos novērtējuma kritērijus: 1

(1 = Divās minētajās jomās pastāv bērniem draudzīgas sūdzību procedūras)

INDIKATORS 6: Speciālistu, kuri strādā ar bērniem, apmācības programmās ir iekļauta apmācība par bērnu līdzdalību

Indikators vērtē, vai kompetencēs balstīta apmācība par bērnu līdzdalības tiesībām ir iekļauta to speciālistu profesionālo apmācību programmās, kas ikdienā saskaras ar bērniem, tai skaitā, ar īpaši neaizsargātiem bērniem (piemēram, bērniem ārpusģimenes aprūpē, tieslietu sistēmā, bērniem ar īpašām vajadzībām u.tml.).

SECINĀJUMI :

- **Nav vienotu izglītības satura prasību speciālistu izglītībai augstskolās un koledžās, t. sk. par bērnu tiesībām**
- **Plašam speciālistu lokam BTAL nosaka prasības apgūt zināšanas par bērnu tiesībām, tomēr šajā grupā nav veselības aprūpes speciālistus.** Parasti tās ir 40 stundu speciālo zināšanu mācību programmu par bērnu tiesībām, kas iekļauj arī tēmu par bērna līdzdalību un viedokļa noskaidrošanu
- **Līdzdalības tiesības kā atsevišķa tēma ir iekļauta tikai dažu speciālistu apmācību programmā, tostarp bāriņtiesu darbinieku, kā arī tieslietu jomas speciālistiem**

IETEIKUMI:

- **Iekļaut BTAL uzskaitīto speciālistu grupu profesionālās un augstākās izglītības standartā bērnu tiesību apguvi, atsevišķi izdalot kompetencēs balstītu apmācību moduli par līdzdalību un tās īstenošanu praksē**
- **Papildināt BTAL definēto speciālistu sarakstu ar veselības aprūpes personām, jo īpaši ar primārās veselības aprūpes speciālistiem, lai sekmētu vienotu izpratni par bērna tiesībām un to īstenošanu**

Latvijas progresa vērtējums, izmantojot EP izstrādātos novērtējuma kritērijus: 1
(1= Uz kompetencēm balstīta apmācība par bērnu līdzdalības tiesībām ir iekļauta vismaz vienas norādītās speciālistu grupas mācību programmā pirms darba uzsākšanas)

INDIKATORS 7: Bērniem tiek sniegta informācija par viņu līdzdalības tiesībām

Indikators vērtē, kādā mērā tiek nodrošinātas bērna tiesības uz informāciju par viņa līdzdalības tiesībām, īpašu uzmanību pievēršot bērnu izglītošanai par bērnu līdzdalības tiesībām un vērtējot, vai bērnu līdzdalības tēma ir ietvertas mācību programmās. Tāpat tiek vērtēts, vai pieejamā informācija ir bērniem draudzīgos formātos un pielāgota dažādu vecumu bērniem ar dažādām spējām un saskarsmes vajadzībām.

BĒRNU PIEREDZE

Bērni speciālajās internātskolās

- **Līdzdalību un bērnu tiesības izprot kā pienākumus**, piem. iet uz skolu, mācīties, ievērot kārtības noteikumus.
- **Pozitīvi** - skolēniem mēdz prasīt viedokli par ēdienu, brīvā laika pavadīšanu, ar ko vēlas dzīvot kopā istabā, ekskursijām, bet ir dažādi ierobežojumi, piemēram, cik bieži un kad drīkst braukt uz mājām
- **Skolas izvēle pamatā ir pieaugušo izvēle**, pie kam ne visi bērni vesti uz pedagoģiski medicīnisko komisiju.

Atsūtīja uz šo skolu dēļ
nesavaldīšanās un
psihošanas.

Komisija bija, un es nezināju
latviešu valodu – tāpēc es
tiku šeit. Un citās skolās
nepieņēma, jo skatījās uz
manu tautību, nezināja, kā
citi pieņems.

Aizgāju uz komisiju,
pārbaudīja mani un
atsūtīja uz šejieni (jo
man ir slimība).
Mājām tuvāk man
būtu mūzikas
internātskola, bet
mani tur negribēja
pieņemt

Dakteris ienāca palātā un
pateica, ka būs jāmacās
šeit. Man tā ir
labāk/drošāk. Pēc
slimnīcas bija jādzēr zāles
katru dienu, un manā
pilsētā nav māsiņa, kas var
iedot zāles katru dienu.

BĒRNU PIEREDZE

Bērni, kas izdarījuši likumpārkāpumu

- **Jaunieši ieslodzījumā par tiesībām uz līdzdalību agrāk nebija dzirdējuši.** Tās asociējas ar “darīt”, piemēram, “ja kāds kaut ko dara, es „pavelkos līdzī”, “palīdzēt citiem”. Savukārt pusaudži probācijas programmā līdzdalību pārsvarā tulkoja kā „būt līdzzinātājam, darīt kaut ko sodāmu».
- **Iespējas izteikt savu viedokli un piedalīties lēmumu pieņemšanā ieslodzījumā ir minimālas.** Kā dalībnieki teica, iestādē viņu viedokli «*jautā tikai tad, kad tas ir ērti vadībai*”, bet nejautā, piemēram, par ēdienu vai par iegūstamo izglītību, jo profesionālās izglītības iespēju ieslodzījumu iestādē vairs nav (slēgta budžeta taupīšanas nolūkos).

Bērni ārpusģimenes aprūpes institūcijā

- **Līdzdalību izprot kā dienas režīmu un kārtību iestādē**
- **Nav piedalījušies kopīgu noteikumu izstrādē** un domā, ka to izlemj pieaugušie
- **Bērni uzskata, ka viņu viedoklis iestādē tiek ņemts vērā,** bet kā piemērus minēja: *es varu izlemt, piedalīties teritorijas labiekārtošanā vai nē; palīdzēt nomazgāt traukus vai sakārtot istabu, vai nē*
Arī attiecībā uz brīvā laika aktivitātēm iestādē bērnu viedoklis netiek ņemts vērā to organizēšanā, vienīgi var izlemt, piedalīties vai nē
- **Maz iespēju ietekmēt savu privāto vidi:** bērniem trūkst vieta, kur pabūt vienatnē. Nav arī daudz iespēju izvēlēties, ar ko dzīvot kopā istabiņā (jo bērni ir dažādos vecumos)

BĒRNU PIEREDZE

Vispārizglītojošās skolās

- **Skolās ir vāja izpratne par līdzdalību.** Sākotnējie uzskatīja, ka skolā var daudzur līdzdarboties, bet pēc konkrētiem jautājumiem tomēr mainīja sākotnējo viedokli
- **Neviens no skolēniem nezināja par skolas padomi un nebija tajā piedalījies** – arī ne skolēnu pašpārvalžu dalībnieki
- **Skolas iekšējās kārtības noteikumi netiek pārrunāti ar skolēniem.** Iztrūkst arī informācijas par plānotajām pārmaiņām skolā (piemēram, par novērošanas kameru instalēšanu skolās, par projektiem u.tml.)
- **Pozitīvi**, ka dažās skolās bērniem bija vaicāts viedoklis par starpbrīžu ilgumu, skolas āra laukuma iekārtojumu un ēdināšanu

Jauniešu NVO dalībnieki

- **Jauniešiem, kas darbojas NVO, ir salīdzinoši plaša, praktiska izpratne un pieredze ar līdzdalību**, nosaucot kā piemērus brīvprātīgo darbu, dalību pašvaldības aktivitātēs utml.
- **Informāciju par pasākumiem, aktivitātēm parasti gūst no draugiem, no jauniešu lietu speciālista, reti** – no skolotājiem. Kā informācijas avoti parasti tiek lietoti: klātienē – draugi, pedagogi un vecāki, afišas, neklātienē – dažādi sociālo tīklu portāli, ziņu portāli, reti-pašvaldības mājas lapu (1 meitene). Jaunieši atzīst, ka, darbojoties organizācijās, ir plašāka piekļuve informācijai
- **Jauniešu viedokli skolas vadība uzklausa, bet neņem vērā**
- **Skolās netiek jautāts par izglītības saturu un mājas darbu apjomu** («bet tikai paši bērni vislabāk var pateikt, cik daudz viņi vienā dienā var mācīties»)
- **Visi jaunieši zina par skolēnu pašpārvaldēm**
- **Pedagogiem ir liela loma jauniešu saliedēšanai un iesaistīšanai** – gan pašpārvaldes ietvaros, gan skolas vidē kopumā.

SECINĀJUMI :

- BTAL nosaka, ka vispārējās izglītības programmai **jānodrošina katram bērnam pamatzināšanu par bērna tiesībām un pienākumiem apguvi.**
- Kā liecina bērnu atbildes, **skolās bērniem tiek mācīts par bērnu tiesībām, bet pietrūkst izpratnes, kā arī informācijas par dažādajām līdzdalības iespējām**
- **Ļoti atšķiras līdzdalības iespējas dažādu grupu bērniem, īpaši ieslodzījumā un bērnu aprūpes institūcijās**
- **Skolas izglītības programmā bērnu tiesību tēma ir iekļauta divos mācību priekšmetos, pilsoniskās līdzdalības tēma ir iekļauta audzināšanas vadlīnijās, tomēr lielākoties bērniem nav skaidrs, kas ir līdzdalība un kā to īstenot praksē**
- IZM Jaunatnes starptautisko programmu aģentūras mājas lapā publicēts **informatīvs buklets par jauniešu līdzdalību** kā arī ir **iniciatīvas, kas vērstas uz bērnu informēšanu/izglītošanu** par līdzdalību, piem., kampaņa “Mazais 100-gades pilsonis”, kuras mērķis ir izglītēt Rīgas pilsētas skolu skolēnus par iespējām darboties Rīgas nevalstiskajās organizācijās
- Par **bērnu tiesībām bērniem materiālu izdevusi VBTAI** (buklets bērniem par bērnu tiesībām un pienākumiem), kā arī Tiesībsarga par ANO Konvenciju bērniem draudzīgā valodā

IETEIKUMI:

- Veikt **skolu pašpārvalžu konsultantu apmācību pēc vienotiem principiem**, izmantojot ārvalstu labās prakses un liekot uzsvāru uz skolēnu pašpārvalžu jēgpilnu, saturisku līdzdalību skolas dzīvē.
- Veikt **institūciju** (Internātskolu, bērnu namu, ieslodzījuma iestāžu) **speciālistu apmācību par bērnu līdzdalības īstenošanu praksē**, veidojot mācību filmas, materiālus par to, kā veicināt bērnu līdzdalību institucionālā vidē
- **Pārskatīt mācību programmas skolās par bērnu tiesībām** un pilnveidot to pasniegšanas viedus, iekļaujot vairāk diskusijas, gadījumu analīzi un sasaisti ar ikdienas dzīvi un iespējamām situācijām
- **Pilnveidot & popularizēt esošās informācijas platformas jauniešiem par līdzdalības iespējām**, t.sk. brīvprātīgo darbu, iniciatīvām, aptaujām, konkursiem, jauniešu organizācijām, projektiem, apmācībām u.tml., ņemot vērā bērnu un jauniešu informācijas meklēšanas un lietošanas paradumus
- **Izveidot bērnu tiesību virtuālo gidu**, (pēc Cilvēktiesību gids parauga), iesaistot bērnus, lai materiālu veidotu bērniem draudzīgā, saprotamā valodā un veidā

Latvijas progresa vērtējums, izmantojot EP izstrādātos novērtējuma kritērijus: 1
(1 = Pastāv *ad hoc* valsts izglītības/informācijas programmas, kas izglīto par bērnu līdzdalības tiesībām un tiesībām iesaistīties apvienībās)

INDIKATORS 8: Bērni, t.sk. ar bērnu organizāciju starpniecību, tiek pārstāvēti dažādos forumos skolās, vietējās, reģionālās un nacionālās pārvaldības līmeņos.

Indikators izvērtē bērnu un jauniešu iespējas piedalīties dažādās apvienībās, padomēs un forumos, kuros tie var uzrunāt savas skolas, pašvaldības, reģiona vai valsts līmeņa vadību.

SECINĀJUMI :

- **Skolēnu pašpārvaldes ir gandrīz katrā skolā**, parasti no 5. klases, tomēr ir maz piemēru jēgpilnai skolēnu līdzdalībai lēmumu pieņemšanā.
- Līdzdalības iespējas **pašvaldību līmenī**: likums iesaka pašvaldībām iesaistīt jaunatni jaunatnes politikas izstrādē un veidot jaunatnes konsultatīvās padomes, jauniešu centrus un jauniešu domi. 2017. gadā Jaunatnes konsultatīvās padomes bija 37 Latvijas pašvaldībās
- **Jauniešu organizācijas**: oficiāli reģistrētas 32 jaunatnes organizācijas. Dažas no tām: *Latvijas Jaunatnes Padome, Latvijas mazpulki, Skauti, Streetbasket, IMKA Latvija*. Trūkst stabila finansējuma
- **Labie piemēri** jauniešu līdzdalībai: *Strukturētais dialogs* , (2016.g. iesaistīja 1200 jauniešus); *„Kafija ar politiķiem”*, *Saldējums ar politiķiem*, *Jauniešu Saeima* (100 jauniešu iesaiste Saeimas darbā)

Ir grūti mainīt varas pozīcijas „skolēns-pedagogs” skolu pedagogu vidū.

Ar jauno kompetences saturu tiek mainītas esošās skolēna-pedagoga lomas uz «sadarbība-līdzdalība»
(*valsts institūcijas pārstāve*)

Daudzās skolās vairs nav demokrātiskas skolas pašpārvaldes vēlēšanas.

**Skolēnu pašpārvaldes kļuvušas par instrumentu skolas vadības rokās dažādu pasākumu organizēšanai,
kas pēc būtības ir nepareizi**
(*Jaunatnes organizācijas pārstāvis*)

INDIKATORS 8: Bērni, tostarp ar bērnu organizāciju starpniecību, tiek pārstāvēti dažādos forumos skolās, vietējās, reģionālās un nacionālās pārvaldības līmeņos.

IETEIKUMI:

- **Nostiprināt skolēnu pašpārvaldes statusu** un noteikt lemjamo jautājumu loku
- **Skolu akreditācijā pārbaudīt ne tikai formālo skolēnu līdzdalību, bet arī tās kvalitāti** – kādos lēmumos ir iesaistīti skolēni, ko viņi ir varējuši ietekmēt utt.
- Būtiski **integrēt līdzdalības pieeju un prasmju attīstību jaunajā mācību saturā**, lai sasniegtu maksimāli daudz bērnu, arī tos, kuri nedarbojas pašpārvaldēs; jāparedz resursi skolotāju un skolēnu mācībām
- **Izveidot praktisku piemēru un materiālu kopumu** par līdzdalības metodēm pedagogiem un jaunatnes jomas darbiniekiem (resursu platforma)

Latvijas progresa vērtējums, izmantojot EP izstrādātos novērtējuma kritērijus: 3

(3 = Pastāv likumīgi pilnvarotas bērnu/jauniešu padomes vai parlamenti, ar kuru starpniecību bērni var uzrunāt valdības skolas, vietējā, reģionālā un valsts līmenī)

INDIKATORS 9: Pašvaldību pakalpojumu sniedzēji nodrošina bērniem draudzīgus atsauksmju mehānismus

Indikators vērtē, vai pastāv normatīvi, kas valsts vai pašvaldību līmenī uzliek par pienākumu dažādo pakalpojumu sniedzējiem nodrošināt bērniem atsauksmju mehānismus, palīdzot pakalpojuma sniedzējam pilnveidot jebkuru no sniegtajiem pakalpojumiem, padarot to bērna vajadzībām draudzīgāku, drošāku un kvalitatīvāku

SECINĀJUMI :

- **Normatīvi nosaka sūdzību un ierosinājumu kārtību, bet ne atgriezeniskās saites nodrošināšanu**
- **Pašvaldībās praktiski netiek vaicāts bērnu viedoklis** par vispārējiem pakalpojumiem – sabiedrisko transportu, veselības aprūpi u.tml.
- Vairāk bērnu viedokļa izziņošana notiek divās – **izglītības, tai skaitā neformālās, un jaunatnes jomās**
- **Pašvaldības veic ikgadēju iedzīvotāju aptauju, bet bērni netiek īpaši uzrunāti**
- **Visbiežāk bērnu aptaujas tiek īstenotas formālu iemeslu pēc** – iestādes, kam nepieciešama akreditācija (piemēram, izglītības iestādes, pašvaldību muzeji un bibliotēkas u.tml.)

Pozitīvie piemēri:

- *Gulbenes Bērnu bibliotēka* -sienas plakāts, pie kura bērni varēja pielīmēt līmlapiņas ar ierosinājumiem un vērtējumu par bibliotēkas darbu; *Rīgas Centrālā bibliotēkas mājas lapā* - bērniem bibliotēkas lietošanas noteikumi un elektroniska atsauksmju lapu, kā arī iespēja balsot
- *Cēsu novadā*: 12-14 gadus vecus bērnu iesaiste pilsētplānošanā

IETEIKUMI:

- **Ieviest kvalitātes prasības**, tai skaitā klientiem draudzīgu izvērtēšanas mehānismu visiem pakalpojumiem, kas tiek finansēti no valsts vai pašvaldību budžeta.
- Pozitīvi motivēt un izglīt izglītības, veselības, sociālo un citu pakalpojumu sniedzējus par ieguvumiem no bērnu iesaistes pakalpojuma izvērtēšanā, kā arī labajām praksēm.

Latvijas progresa vērtējums, izmantojot EP izstrādātos novērtējuma kritērijus: 1
(1- Vismaz diviem minētajiem pašvaldību pakalpojumu sniedzējiem ir sistēmas, kas ļauj bērniem sniegt atsauksmes par saņemtajiem pakalpojumiem)

INDIKATORS 10: Bērnu līdzdalība ANO Bērnu tiesību konvencijas uzraudzībā

Indikators vērtē, vai bērniem un bērnu pārstāvniecības organizācijām ir resursi, lai piedalītos bērnu tiesību instrumentu īstenošanas uzraudzībā, tostarp iespējas bērniem piedalīties ēnu ziņošanā vai savu ziņojuma izveidē iesniegšanai ANO Bērnu tiesību komitejai.

SECINĀJUMI :

- **Valsts institūcijas nav iesaistījušas bērnus ziņojuma gatavošanā vai uzraudzībā.**
- Bērnu iesaiste ANO Konvencijas izvērtēšanā notika **2004. gadā ar “Glābiet bērnus”** starpniecību, gatavojot alternatīvo ziņojumu ANO Bērnu tiesību komitejai un intervējot bērnus par viņiem būtiskām tēmām. 2006. gadā trīs bērni no Latvijas piedalījās konsultāciju sesijā Ženēvā, kad tika izskatīti valstu, tai skaitā Latvijas alternatīvie ziņojumi
- **Nevalstiskajām organizācijām Latvijā nav nepieciešamo resursu**, lai veiktu sistemātisku bērnu tiesību aizstāvības darbu

IETEIKUMI:

- **Deleģēt funkcijas un piešķirt finansējumu nevalstiskajam sektoram regulāras, sistemātiskas bērnu līdzdalības nodrošināšanai** ANO bērnu tiesību konvencijas uzraudzībā un alternatīvā ziņojuma gatavošanā.

Latvijas progresa vērtējums, izmantojot EP izstrādātos novērtējuma kritērijus: 0
(0 = Nav veikti pasākumi, lai veicinātu bērnu līdzdalību bērnu tiesību instrumentu ieviešanas uzraudzībā)

Cik reāla ir bērnu un jauniešu līdzdalība Latvijā?

JAUTĀJUMI?
KOMENTĀRI?